

ชุมชนโบราณโมคลาน

ปรีชา นุ่นสุข

ความนำ

นานมาแล้วที่เรารู้จักแหล่งโบราณคดีที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทยดีพอ ๆ กับที่เรารู้จักจังหวัดนครศรีธรรมราช แต่เป็นที่น่าเสียดายที่เราส่วนใหญ่รู้จักแหล่งโบราณคดีแห่งนั้นเพียงแต่ชื่อเท่านั้นเอง เราไม่เคยได้มีโอกาสเข้าไปสัมผัสกับแหล่งโบราณคดีแห่งนั้นเลย จึงอาจจะเป็นความฝันของหลายคนที่จะเข้าไปสัมผัส เหมือนกับความฝันของผู้เขียนที่จะสัมผัสแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ นั่นคือการขุดค้นทางโบราณคดีซึ่งยังไม่เคยได้กระทำมาก่อนเลยใน “แหล่งโบราณคดีโมคลาน” หรือ “ชุมชนโบราณโมคลาน” ที่เรากำลังกล่าวถึงอยู่นี้ อาจจะด้วยเหตุที่ยังไม่เคยมีการขุดค้นทางโบราณคดี ณ แหล่งโบราณคดีแห่งนี้กระมัง จึงทำให้แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ยังคงท้าทายนักโบราณคดีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมาโดยตลอดจนกระทั่งทุกวันนี้

อนุชนรุ่นแล้วรุ่นเล่าที่ได้รับการสืบทอดตำนานที่ไม่มีกรบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรจากปากของบรรพบุรุษ ตำนานดังกล่าว คือ “ตั้งดิน ตั้งฟ้า ตั้งหญ้าเข้ตมอน โมคลาน ตั้งก่อน เมืองคอนตั้งหลัง” หรือ “ตั้งดิน ตั้งฟ้า ตั้งหญ้าเข้ตมอน โมคลานเกิดก่อน เมืองคอนเกิดหลัง” หรือ “สร้างดิน สร้างฟ้า สร้างหญ้าเข้ตมอน โมคลานสร้างก่อน เมืองคอนสร้างหลัง”

ตำนานชั้นนี้แม้จะสั้น แต่ก็กระชับรัดและชี้ชัดถึงความเก่าแก่และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีโมคลานมาตั้งแต่โบราณอย่างไม่ต้องสงสัย^๑

ณ ที่นี้จะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญที่ควรศึกษาในแหล่งโบราณคดีโมคลาน หรือ ชุมชนโบราณโมคลานสองประเด็น คือ ประเด็นแรกจะศึกษาถึงโบราณวัตถุสถานในชุมชนโบราณแห่งนี้ และประเด็นที่สองจะศึกษาเกี่ยวกับการทำภาชนะดินเผาในแหล่งโบราณคดีแห่งนี้

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้เขียนได้รับความอนุเคราะห์จากผู้มีพระคุณหลายท่าน อาทิ ศาสตราจารย์ ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล คณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี แห่งภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภคม แห่งภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, อาจารย์กลาย กระจายวงศ์ อธิการวิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, อาจารย์วิเชียร ณ นคร ผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, คุณครูจ่าง-คุณแม่แจ่ม สุพันธ์ บ้านเลขที่ ๑/๑ หมู่ที่ ๗ ตำบลห้วยตะพาน อำเภอท่าศาลา จังหวัด นครศรีธรรมราช, ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรูญดี เพชรมณี อาจารย์ดลิต วิษัยดิษฐ คร. จินดา สุพันธ์ อาจารย์วรวิทย์ จินดาพล อาจารย์ฉัตรชัย ศุภระกาญจน์ และอาจารย์วิจิตร คงพูล แห่งวิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช และ ดร. ลอเรนโซ (Dr. Lorenzo) แห่ง Conservation Lab., Venice ประเทศอิตาลี จึงขอกราบขอบพระทัยและขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้

สภาพภูมิศาสตร์โบราณคดีและการตั้งถิ่นฐาน

แหล่งโบราณคดี หรือ ชุมชนโบราณโมคลานที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นชุมชนใหญ่ ตั้งอยู่ ณ บ้านอิง^๒ และบ้านโมคลาน หมู่ที่ ๙ ตำบลห้วยตะพาน และหมู่ที่ ๑๐-๑๑ ตำบลโมคลาน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ในแผนที่ประเทศไทยมาตราส่วน ๑ : ๕๐,๐๐๐ หมายเลข ๔๙๓๖ ๑ ระหว่าง L ๗๐ ๘ (อำเภอท่าศาลา) ในพิกัด ๒๕๔๘๕

๑ ปรีชา นุ่นสุข “โคกพนมดี : แหล่งโบราณคดีเหนืออ่าวไทย” อนุสาร อ.ส.ท. ๒๑(๔) : ๖๖, พฤศจิกายน ๒๕๒๓.

๒ บ้านอิง บางท่านชอบเรียกในชื่อภาษากลางว่า “บ้านมะอิง” แต่ชาวบ้านโดยทั่วไปเรียกว่า “บ้านอิง”

ชุมชนโบราณแห่งนี้ตั้งอยู่บนสันทรายเก่า ซึ่งเกิดขึ้นในยุคโฮโลซีน (Holocene) ซึ่งมีอายุประมาณ ๘,๐๐๐-๕,๐๐๐ ปีมาแล้ว สันทรายนี้วางตัวในแนวเหนือ-ใต้ ขนานกับชายฝั่งอ่าวไทย และนับเป็นสันทรายที่ ๒ (นับจากฝั่งอ่าวไทย ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของชุมชนโบราณ) เพราะสันทรายแรก ได้แก่ สันทรายที่เป็นที่ตั้งของตัวเมืองนครศรีธรรมราช สันทรายแรกนี้เป็นสันทรายที่ยาวเหยียดทอดตัวในแนวเหนือ-ใต้ตั้งแต่อำเภอสิชลจนถึงอำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ระหว่างสันทรายทั้งสองจะมีระยะห่างกันประมาณ ๓ กิโลเมตร ทิวเขาที่สันทรายที่ ๒ อันเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณโมคลานอยู่ลึกเข้ามามากกว่าสันทรายแรกอันเป็นที่ตั้งของตัวเมืองนครศรีธรรมราชดังกล่าวมา จึงอาจจะกล่าวได้ว่าสันทรายที่ ๒ นี้มีอายุมากกว่าสันทรายแรก เพราะสันทรายที่ ๒ นี้เกิดขึ้นก่อนสันทรายแรก และชวนให้สันนิษฐานได้ต่อไปด้วยว่า การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์น่าจะเกิดขึ้นที่สันทรายที่ ๒ ก่อนสันทรายแรกด้วย

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณโมคลาน ได้อาศัยสภาพทางภูมิศาสตร์โบราณคดีทุกประการ กล่าวคือ ตั้งถิ่นฐานไปตามแนวยาวของสันทราย (ซึ่งสูงกว่าที่ราบลุ่มนาข้าวราว ๒-๓ เมตร) ลักษณะชุมชนจึงกระจายออกไปในแนวยาวเหนือ-ใต้ เช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ ที่ตั้งอยู่บนสันทราย เช่น ชุมชนโบราณนครศรีธรรมราช ชุมชนโบราณสทิงพระ และชุมชนโบราณปัตตานี เป็นต้น

สภาพทางภูมิศาสตร์โบราณคดีของสันทรายอันเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณโมคลานนั้นเอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐานเป็นอย่างดี เพราะว่าทางทิศตะวันตกของสันทรายห่างออกไปราว ๑๐ กิโลเมตร เป็นแนวเทือกเขานครศรีธรรมราชซึ่งวางตัวในแนวเหนือ-ใต้ ขนานไปกับสันทราย เทือกเขานี้เป็นที่เกิดของลำน้ำซึ่งไหลผ่านสันทรายตรงชุมชนโบราณโมคลานสองสายคือ คลองชุมขลัง^๓ และคลองโต๊ะเน็ง^๔ คลองทั้งสองนี้ไหลลงอ่าวไทยซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนโบราณโมคลานไปทางทิศตะวันออกราว ๕ กิโลเมตร แต่เดิมชาวบ้านในชุมชนโบราณโมคลานได้อาศัยคลองทั้งสองนี้เป็นทางสัญจรสู่อ่าวไทย เพื่อเดินทางต่อไปยังดินแดนอื่นๆ มีร่องรอยของตะกอนและการกัดเซาะที่ช่วยให้สันนิษฐานได้ว่า แต่เดิมคลองทั้งสองนี้เป็นแม่น้ำที่ใหญ่มาก

^๓ คลองชุมขลัง บางที่ชาวบ้านเรียกว่า "คลองยั้ง" เพราะไหลผ่านชุมชนโบราณโมคลานตรงบ้านยั้ง แต่บางท่านเรียกเป็นภาษากลางว่า "คลองมะยั้ง"

^๔ คลองโต๊ะเน็ง บางที่ชาวบ้านเรียกว่า "คลองควาย" หรือ "คลองโมคลาน"

แต่ปัจจุบันนี้คลองทั้งสองนั้นต้นเขินมาก (ภาพที่ ๑) อาจจะเป็นเพราะว่าได้มีการขุดคลองอีกสายหนึ่งไปลงคลองท่าสูง เพื่อเดินทางไปสู่ท่าศาลา ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของชุมชนโบราณโมคลาน เรียกคลองที่ขุดขึ้นใหม่นี้ว่า “คลองขุด” ระหว่างสันทรายกับเทือกเขานครศรีธรรมราชมีที่ราบลุ่มต่ำอันกว้างใหญ่และอุดมสมบูรณ์เพราะเกิดจากอิทธิพลของตะกอนของลำน้ำ บริเวณนี้จึงเป็นที่ที่เหมาะสมแก่การทำนา ส่วนสภาพระหว่างสันทรายที่ ๑ กับสันทรายที่ ๒ ก็เป็นที่ราบลุ่มต่ำเช่นเดียวกัน ที่ราบนี้บางบริเวณได้ใช้เป็นที่ทำนาและบางบริเวณยังมีลักษณะเป็นป่าชายเลน โดยเฉพาะริมฝั่งคลอง พื้นที่บนสันทรายส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน และพบว่าไม่นิยมตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในที่ราบลุ่มน้ำท่วมของทั้งสองด้านของสันทราย สันทรายนี้ดินอุดมสมบูรณ์มากเหมาะแก่การปลูกพืชผักผลไม้ โดยเฉพาะมะพร้าวอันมีมากกว่าพืชชนิดอื่น ๆ

ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ โบราณคดีที่กล่าวข้างต้น ทำให้ชุมชนโบราณโมคลานสามารถบริโภคทรัพยากรได้อย่างเต็มที่ เพราะธรรมชาติเอื้ออำนวยทั้งในด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และสภาพแวดล้อม ทำให้ชุมชนนี้พัฒนาการทางอารยธรรมได้อย่างรวดเร็ว จึงเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญมาตั้งแต่โบราณ รวมทั้งสามารถติดต่อแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับชุมชนอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดีอีกด้วยเพราะอยู่ใกล้ฝั่งทะเล และมีแม่น้ำขนาดใหญ่ที่เข้าสู่ชุมชนโบราณแห่งนี้ได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ช่วยสนับสนุนให้ชุมชนโบราณแห่งนี้กลายเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญดังที่ปรากฏในปัจจุบันนี้

การคมนาคมสู่ชุมชนโบราณ

แต่เดิมการคมนาคมเข้าสู่ชุมชนโบราณกระทำได้เพียงทางเดียว คือ ทางเรือ ซึ่งมีคลองทั้ง ๒ สายที่กล่าวมาเชื่อมระหว่างปากน้ำ (ปากยิง) ริมฝั่งอ่าวไทยเข้าสู่ชุมชนโบราณโมคลาน หรือจะเดินทางโดยลงเรือที่ท่าแพ (ทางทิศเหนือของตัวเมืองนครศรีธรรมราช) แล้วเดินทางต่อมาลงที่คลองปากยิงแล้วเข้าสู่ชุมชนโบราณโมคลานตามลำคลองทั้งสองสายที่กล่าวมาก็ได้

๕ ปรีชา นุ่นสุข อารยธรรมของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ในแหล่งโบราณคดีชายฝั่งทะเลของประเทศไทย รายงานการศึกษาค้นคว้าประกอบการศึกษาวิชาภูมิศาสตร์โบราณคดี ภาคการศึกษาที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๒๓ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๓ หน้า ๑.

ครั้นในราว พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้มีการตัดถนนผ่านชุมชนโบราณโมคลาน^๖ โดยตัดจากทางหลวงสายนครศรีธรรมราช-ท่าศาลา (ตรงกิโลเมตรที่ ๙.๕ หรือบริเวณโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๘ (บ้านหน้าทับ) เข้าสู่สี่แยกวัดโหนด) (จากสี่แยกวัดโหนดถึงทางหลวงสายนครศรีธรรมราช-ท่าศาลา มีระยะทางราว ๓ กิโลเมตร) เมื่อถึงสี่แยกวัดโหนดเลี้ยวซ้ายไปตามถนนสายสี่แยกวัดโหนด-พรหมคีรี ระยะทางประมาณ ๑ กิโลเมตรก็จะถึงชุมชนโบราณโมคลาน ขณะถนนที่ตัดใหม่ทุกสายยังคงเป็นถนนลูกรังอยู่ แต่ใช้ได้ทุกฤดูกาล ช่วงที่ถนนผ่านคลองทั้งสองสายในบริเวณชุมชนโบราณมีสะพานไม้ที่แข็งแรง (ภาพที่ ๑) ผ่านได้โดยสะดวก

เป็นอันว่าในปัจจุบันนี้หากจะเดินทางเข้าสู่ชุมชนโบราณโมคลานโดยตั้งต้นเดินทางที่ตัวเมืองนครศรีธรรมราช อาจจะกระทำได้อย่างสะดวก โดยเดินทางจากตัวเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นเหนือไปตามถนนสายนครศรีธรรมราช-ท่าศาลา (ทางหลวงหมายเลข ๔๐๑ หรือทางหลวงสายเลียบบึงตะวั่นออกของอ่าวไทย) ซึ่งเป็นถนนลาดยางใช้ได้ทุกฤดูกาล เมื่อเดินทางถึงกิโลเมตรที่ ๙.๕ เลี้ยวซ้ายไปตามถนนลูกรังระยะทางประมาณ ๓ กิโลเมตรถึงสี่แยกวัดโหนด เลี้ยวซ้ายแล้วเดินทางต่อไปอีกราว ๑ กิโลเมตร จะถึงสะพานข้ามคลองชุมชนลิง (คลองยิง) อันเปรียบเสมือนประตูของชุมชนโบราณแห่งนี้ เพราะพอดักจากสะพานนี้ไปเท่านั้นก็จะถึงชุมชนโบราณที่มีการทำภาชนะดินเผาอย่างเป็นล่ำเป็นสันมาแต่โบราณ คือ ชุมชนบ้านยิง (ภาพที่ ๑) เดินทางต่อไปอีกราว ๑ กิโลเมตรก็จะถึงบริเวณโบราณสถานภายในวัดโมคลาน ซึ่งอยู่ถัดจากสะพานข้ามคลองไต่เนินไปเพียงเล็กน้อย โบราณสถานแห่งนี้อยู่ทางซ้ายของถนนและอยู่ริมถนน

ประชากร ศาสนา และภาษาในชุมชนโบราณ

นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นต้นมา ชาวไทยมุสลิมจากรัฐไทรบุรี กลันตัน และตรังกันได้เข้ามาจับจองที่ดินเพื่อตั้งถิ่นฐานทำมาหากินบนสันทรายแห่งนี้เป็นจำนวนมาก ดังนั้น ประชากรส่วนใหญ่ในเขตชุมชนโบราณแห่งนี้จึงเป็นชาวไทยมุสลิม จนอาจจะกล่าวได้ว่า

^๖ คุณครูจ้าง สุวพันธ์ อายุ 70 ปี อดีตครูใหญ่โรงเรียนวัดสระประดิษฐาราม หมู่ที่ ๑ ตำบลหัวตะพาน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ให้สัมภาษณ์ โดย นายปรีชา นุ่นสูง ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ ๑/๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลหัวตะพาน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๔.

ประมาณร้อยละ ๖๐-๗๐ ของประชากรทั้งหมดในชุมชนโบราณแห่งนี้เป็นคนไทยมุสลิม นอก
นั้นเป็นคนไทยพุทธ^๑

บริเวณที่ชาวไทยมุสลิมตั้งถิ่นฐานหนาแน่น คือ บริเวณสี่แยกวัดโหนด (ประมาณ
ร้อยละ ๗๐-๘๐ ของประชากรทั้งหมด) บริเวณโบราณสถานวัดโมคลาน (ประมาณร้อยละ
๕๐-๖๐ ของประชากรทั้งหมด) และบริเวณอื่นๆ ด้วยเหตุนี้ ทำให้มีมัสยิดสำหรับประกอบ
กิจพิธีทางศาสนาของชาวไทยมุสลิมอยู่หลายแห่งในบริเวณใกล้เคียงกับชุมชนโบราณโมคลาน
ส่วนภาษานั้นหากเป็นชาวไทยพุทธจะใช้ภาษาถิ่นนครศรีธรรมราช และชาวไทย
มุสลิมใช้ภาษามลายู (ถิ่น) ภาษาถิ่นนครศรีธรรมราช และภาษาไทยกลาง

อาชีพของประชากรในชุมชนโบราณ

ปัจจุบันนี้ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนโบราณโมคลานประกอบอาชีพที่สำคัญหลาย
อย่าง คือ การทำนาในบริเวณที่ราบลุ่มต่ำอันอุดมสมบูรณ์ทางฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก
ของสันทราย การทำสวนผลไม้และสวนมะพร้าวบนสันทราย การทำภาชนะดินเผาซึ่งเป็นอาชีพ
ที่ชนหน้าชนตาของชุมชนนี้มาแต่อดีต โดยทำบนสันทรายเช่นกัน การประมง และการค้า
ขาย เป็นต้น

การค้นพบแหล่งโบราณคดี ณ โมคลาน

การสำรวจเกี่ยวกับบริเวณโบราณสถานชุมชนโบราณ ณ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลโมคลาน
อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้กระทำอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘^๕
โดยคุณครูจ่าง สุวพันธ์ ได้เล่าว่าท่านได้เข้ามาเห็นสภาพของโบราณสถานซึ่งตั้งอยู่บนสันทราย
แห่งนี้เป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ สภาพที่เห็นในขณะนั้น คือ บริเวณนี้ปกคลุมไปด้วย
ต้นไม้ขนาดใหญ่เป็นป่าดิบ พันธุ์ไม้ที่ปกคลุมอยู่เป็นต้นไม้ขนาดใหญ่หลากหลายชนิด เช่น ยาง,
สะท่อน, จันทน์, และขี้เหล็ก เป็นต้น ในขณะนั้นยังไม่มีทางสัญจรทางบกหรือถนนตัดผ่าน
บริเวณนี้แต่อย่างใด

๑-๘ คุณครูจ่าง สุวพันธ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ โดย นายปรีชา นุ่นสุข ผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๕
พฤศจิกายน ๒๕๒๔.

๕ คุณครูจ่าง สุวพันธ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ โดย นายปรีชา นุ่นสุข ผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๕
พฤศจิกายน ๒๕๒๔.

ครั้นใน พ.ศ. ๒๕๗๘ ทางกรมได้มีคำสั่งให้กำนันตำบลโมคลานเข้าสำรวจทำรังวัดบริเวณโบราณสถานแห่งนี้ (คือบริเวณวัดโมคลานในปัจจุบัน) รวมทั้งวัดร้างทั้งหมดในบริเวณนี้เป็นครั้งแรก แต่เนื่องจากกำนัน คือ นายกูเรอ กูเปี้ย เป็นชาวไทยมุสลิมซึ่งไม่รู้หนังสือไทย จึงไม่สามารถทำการดังกล่าวได้ ดังนั้น คุณครูจ่าง สุวพันธ์ จึงต้องเป็นผู้รับทำหน้าที่แทนโดยมีผู้ช่วยอีก ๕ คน คือ ตัวกำนันเอง และชาวไทยมุสลิมในบริเวณนั้นอีก ๔ คน

ผลการสำรวจครั้งนี้ปรากฏว่าได้พบโบราณวัตถุสถานในบริเวณป่าที่บึงที่กล่าวมาข้างต่อไปนี้ คือ

๑. หลักรหิน ซึ่งคณะสำรวจเข้าใจว่าเป็นหลักรหินแสดงขอบเขตของโบราณสถานหรือเขตวัดจำนวนหลายแนว แต่ละแนวจะปักหลักรหินเป็นแนวตรงกันไป และแต่ละแนวประกอบด้วยหลักรหินจำนวนมาก หลักรหินทุก ๆ ต้นปักเป็นระยะห่างเท่า ๆ กัน หลักรหินแนวแรกปักอยู่ชายเนินโบราณสถาน ดังที่ยังปรากฏอยู่บางส่วนในปัจจุบัน (ภาพที่ ๒) และแนวสุดท้ายอยู่ทางตะวันตกของแนวแรกและอยู่ตรงขอบของสันทรายในบริเวณที่เรียกกันว่า “สระสองพี่น้อง” หลักรหินแนวแรกกับแนวสุดท้ายอยู่ห่างกันประมาณ ๔๐๐ เมตร ปัจจุบันนี้แนวหินนอกสุดนี้ถูกทำลายไปหมดแล้ว เพราะชาวบ้านได้จับจองและปรับพื้นที่เพื่อการตั้งถิ่นฐาน

๒. ซากเจดีย์ คณะสำรวจพบว่าบนเนินโบราณสถานที่ยังปรากฏอยู่ปัจจุบันนี้ (ภาพที่ ๓) ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของแนวหลักรหินแนวแรก (ห่างจากแนวหินแนวแรกประมาณ ๒๐ เมตร) มีซากของเจดีย์อยู่องค์หนึ่ง สภาพคล้ายกับจอมปลวก แต่ไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นเจดีย์ทรงอะไร ปรากฏเพียงฐานขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางราว ๒๐ เมตร เหตุที่ไม่สามารถทราบได้ว่าเป็นเจดีย์ทรงใด เพราะว่าได้มีผู้คนจำนวนมากมาขุดหาสมบัติที่ซากเจดีย์จนพินทุหมด ทั้งนี้เพราะพบสายแทงว่ามีสมบัติฝังอยู่ที่บริเวณโบราณสถานแห่งนี้มากมาย ก่อนจะลงมือขุดหาสมบัติก็มักจะมีการเข้าทรงเสมอ และของที่พบมีหลายอย่างทั้งเงินและทอง เช่น เงินเฟื้อง เป็นต้น

๓. ซากเทวสถาน คณะผู้สำรวจพบว่าบนเนินโบราณสถานใกล้ ๆ กับซากเจดีย์มีซากเทวสถานอยู่ เทวสถานนี้สร้างด้วยหินชนิดต่าง ๆ พบหินที่เป็นชิ้นส่วนของอาคารวางระเกะระกะอยู่บนเนินทั้งธรณีประตู กรอบประตู เสา และโยนิโคโรณะ ต่อมาได้นำชิ้นส่วน

ของอาคารเหล่านี้มาสร้างกุฏิทางทิศเหนือของเนินโบราณสถาน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ ในปัจจุบันนี้ยังคงปรากฏร่องรอยของเสาปฏิมาตั้งกล่าวอยู่ (ภาพที่ ๔) ส่วนโบราณวัตถุจากเทวสถานจำนวนมากก็เคลื่อนย้ายออกมาวางไว้ตามโคนต้นไม้ทางทิศเหนือของเนิน (ภาพที่ ๕-๖)

๔. โยนิโทรณะ (ภาพที่ ๙) ได้พบโยนิโทรณะในซากของเทวสถานหลายชั้น แต่บางชั้นก็ไม่แน่ใจว่าจะเป็นโยนิโทรณะหรือชิ้นส่วนของอาคาร (ภาพที่ ๕-๖) ส่วนศิวิลลิ่งในเทวสถานนั้นทราบว่าพระภิกษุรูปหนึ่งได้เคลื่อนย้ายออกไปนอกชุมชนโบราณโมคคาน จนบัดนี้ก็ยังไม่ทราบว่าไปอยู่ ณ ที่ใด

๕. พระพุทธรูปปูนปั้น ได้พบพระพุทธรูปปูนปั้นซึ่งชำรุดขนาดสูงราว ๕๐ เซนติเมตรจำนวน ๑ องค์ ปัจจุบันไม่ทราบว่าถูกเคลื่อนย้ายไปที่ใด และพบชิ้นส่วนของพระพุทธรูปมากมายทั้งบริเวณบนเนินโบราณสถานและใต้ต้นจันทน์ทางทิศเหนือของเนิน ปัจจุบันนี้เศียรพระพุทธรูปบางเศียรยังประดิษฐานอยู่ในวิหารของวัดโมคคาน

๖. เศษภาชนะดินเผา และโบราณวัตถุอื่นๆ ได้พบกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปบนเนินโบราณสถาน

ผลจากการสำรวจครั้งนั้นปรากฏว่าสามารถวัดพื้นที่ของโบราณสถาน (วัดโมคคาน) ได้เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด ๖๐๐ x ๖๐๐ เมตร โดยมีอาณาเขตดังนี้ คือ

ทิศเหนือ	จด สวนยางพาราของนายเต๊ะ (ไม่ทราบนามสกุล)
ทิศใต้	จด ที่ดินของนางแกวด (ไม่ทราบนามสกุล)
ทิศตะวันออก	จด ลำมาบ (พรุหรือลำห้วย) ซึ่งลึกมาก แต่ในปัจจุบันนี้กลายเป็นที่ราบลุ่มต่ำใช้ในการทำนาไปแล้ว
ทิศตะวันตก	จด สระสองพี่น้อง

เมื่อการสำรวจเสร็จสิ้นลงใน พ.ศ. ๒๔๗๘ คณะสำรวจจึงได้รายงานการสำรวจให้ทางอำเภอทราบ แต่ทางการก็มีได้สนใจที่จะบูรณะใดๆ ในแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ วัดนี้จึงยังสภาพเป็นวัดร้างที่มีสภาพเป็นป่าที่ขยู่ต่อไป ผู้คนต่างก็พากันเกรงกลัวไม่กล้าเดินผ่านเข้าไปในบริเวณนี้

ครั้นในราว พ.ศ. ๒๔๘๐ ได้มีพระสงฆ์มาจากวัดต่างๆ คราวละองค์สององค์มาจำพรรษาอยู่ในเขตโบราณสถาน (วัดโมคคาน) จึงได้มีการสร้างกุฏิขึ้นในบริเวณวัดนี้หลายหลัง

พร้อมทั้งได้เริ่มสร้างโรงเรียนประชาบาลชื่อ “โรงเรียนประชาบาลวัดโมคลาน” ขึ้นในบริเวณวัดทางทิศใต้ของเนินโบราณสถาน วัดนี้จึงเริ่มมีชีวิตขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งหนึ่ง และโรงเรียนดังกล่าวก็เจริญสืบมาจนปัจจุบันนี้

ในราว พ.ศ. ๒๔๘๓-๒๔๘๔ ได้มีประชาชนเข้าไปจับจองที่ดินในบริเวณโบราณสถาน (วัดโมคลาน) ที่ได้ร้างวัดแล้วดังกล่าวข้างต้นไปเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะที่ดินบนสันทราย ทำให้อาณาเขตของวัดทางทิศตะวันตกที่เคยถึงสระสองพี่น้องเหลือเพียงไปจดแนวถนนสายสี่แยกวัดโหนด-พรหมคีรี (ดังเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้) ดังนั้น อาณาเขตของวัดทางทิศตะวันออกจึงต้องขยายลงไปในพรุซึ่งปัจจุบันเป็นที่ราบลุ่มนาข้าวตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ในระยะนี้ประชาชนโดยเฉพาะโรงเลื่อยเอกชนได้พากันโค่นต้นไม้ใหญ่ที่เคยเป็นป่าที่บในบริเวณวัดไปใช้ประโยชน์จนเกือบหมดสิ้น พระสงฆ์และชาวบ้านจึงได้ช่วยกันปลูกมะพร้าวขึ้นทดแทน

การสำรวจทางโบราณคดี ณ ชุมชนโบราณโมคลาน

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา ได้มีผู้สนใจและนักโบราณคดีหลายคณะทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้เข้าไปศึกษาและสำรวจทางโบราณคดี ณ ชุมชนโบราณโมคลาน ส่วนใหญ่มักจะศึกษาและสำรวจเฉพาะบริเวณที่เป็นเนินโบราณสถาน (วัดโมคลาน) จึงมีผู้กล่าวถึงแหล่งโบราณคดีที่สำคัญแหล่งนี้ครั้งแรกแล้วครั้งแล้ว

ณ ที่นี้ผู้เขียนจะขอกล่าวถึงผลงานการศึกษาและสำรวจทางโบราณคดี ณ แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ของนักโบราณคดีบางท่าน โดยจะขอแทรกทรรศนะและผลการศึกษาค้นคว้าของผู้เขียนเองประกอบเท่าที่เห็นสมควร

เมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ศาสตราจารย์ลูฟส์ (H.H.E. Loofs) แห่งโครงการสำรวจทางโบราณคดีไทย-อังกฤษ (Thai-British Archaeological Expedition) ได้เข้าไปสำรวจทางโบราณคดี ณ ชุมชนโบราณโมคลาน^{๑๐} ท่านได้มีทรรศนะว่าคำว่า “โมคลาน” น่าจะมาจากคำว่า “โมกษดาราม (Mogghalārām)” หรือ “โมกษพตาราม (Mokkaphatārām)” สิ่งที่ท่านสนใจมากที่สุดแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ คือ แนวหลักหินที่อยู่ใกล้ๆ กับเนินโบราณสถาน

^{๑๐} H.H.E. Loofs, “The Mok Khalan Alignment in Southern Thailand and Associated Archaeological Remains,” *JMBRAS*, Vol. 50 Part I, No. 231 (June 1977) pp. 63-67.

กล่าวมา (ภาพที่ ๒) เพราะท่านเห็นว่าแนวหลักหินนี้น่าจะเป็นหินตั้ง (Alignment) ในวัฒนธรรมหินใหญ่ (Megalithic Culture)

ศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี^{๑๑} ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมหินใหญ่เป็นวัฒนธรรมของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ วัฒนธรรมนี้เกิดขึ้นในยุคสำริด ซึ่งประเทศไทยได้เข้าสู่ยุคนี้เมื่อ ๓,๐๐๐-๔,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งนับว่าเก่าที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือในโลกก็ได้ ทั้งนี้อาศัยหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ และ ๒๕๑๒ ที่แหล่งโบราณคดีโนนนกทา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เป็นเครื่องสนับสนุน และการค้นพบครั้งนี้ได้ทำลายความเชื่อเดิมที่ว่ากาลโหลกรรมเกิดขึ้นครั้งแรกในโลกที่ตะวันออกเฉียงกลางแล้วแพร่ขยายไปยังที่ต่างๆ ทั่วโลก ในเอเชียชั้นอินเดียนและจีนรับเข้ามาแล้วจึงแพร่มายังประเทศไทย แต่จากการขุดค้นครั้งนี้ทำให้ทราบว่าประเทศไทยรู้จักทำโหลกรรมเป็นแห่งแรกของโลก^{๑๒}

วัฒนธรรมหินใหญ่พบตั้งแต่เมืองทรานนิงห์ (Tran-ninh) ทางตอนเหนือของเวียดนาม^{๑๓} ไปจนถึงที่ราบสูงมัยยทางใต้ของเวียดนาม ส่วนทางทิศตะวันตกมาถึงที่ราบสูงร้อยเอ็ดในประเทศไทย โบราณสถานหินใหญ่ในบริเวณดังกล่าวพบเป็นแนวต่อกันไป ลักษณะของโบราณสถานในวัฒนธรรมนี้คือ

๑. เป็นโต๊ะหิน (Dolmen)
๒. เป็นหินตั้งอยู่โดดๆ (Menhirs)
๓. เป็นหินรวมกันอยู่เป็นกลุ่มหรือเป็นวง (Cromlechs)
๔. เป็นโกศหิน (Urns)
๕. เป็นหินตั้งเรียงกันเป็นแนวตรงกันไป (Alignment)

สิ่งเหล่านี้คงทำขึ้นเนื่องในพิธีฝังศพ อย่างที่ทรานนิงห์ประเทศเวียดนาม และเมืองเชียงของ ประเทศลาว พบโกศหิน (หรือที่เรียกกันว่าไหหิน) เป็นจำนวนหลายพันอยู่ในป่าช้า

^{๑๑} ชิน อยู่ดี และสุด แสงวิเชียร "วัฒนธรรมหินใหญ่ในประเทศไทย" อดิษฐ์ (กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการนักศึกษาคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๑๑) หน้า ๓-๑๐.

^{๑๒} อำพัน กิจงาม สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในอีสาน เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๔ (อัดสำเนา) หน้า ๒.

^{๑๓} Bernard Phillipe Groslier, Indochina, (London : Menthuen, 1962) pp. 30-31.

ใหญ่ โศกเหล่านี้ทำด้วยหินทราย มีฝาปิด ภายในโศกมีแก้วรูปร่างอยู่ รอบ ๆ โศกมีเครื่องบูชา โศกเหล่านี้มีอายุราว ๑๐๐-๕๐๐ ปีก่อนคริสตกักราช ส่วนในประเทศไทยเคยพบหินตั้งเป็น วงกลม (Cromlechs) สามแห่ง คือ ที่ภาคเหนือ ๒ แห่ง ได้แก่ ที่ป่าสะเลียม อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ และที่อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และที่ภาคตะวันออกเจียงเหนือ ๑ แห่ง ได้แก่ ที่บ้านหินตั้ง ตำบลโคราช อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

ส่วนหินตั้งเรียงกันเป็นแนว (Alignment) ที่ชุมชนโบราณโมคลานนั้น ศาสตราจารย์ ลูฟส์ ได้กล่าวถึงเป็นครั้งแรก เพราะท่านเชื่อว่าดินแดนแต่ละแห่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั้นเป็นไปได้ที่จะเป็นดินแดนอัน โศกเดี่ยวหรือ ไม่มีการติดต่อกัน แยกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกัน และกัน โดยเฉพาะดินแดนในคาบสมุทรมลายู อันเป็นที่ตั้งของประเทศมาเลเซียและภาคใต้ของ ประเทศไทย ซึ่งได้มีนักโบราณคดีหลายท่าน ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ดังกล่าวไว้แล้ว^{๑๔} ดังนั้น การที่ได้พบลักษณะหินตั้งในชุมชนโบราณโมคลานเหมือนกับที่ได้เคยพบหินตั้งในลักษณะ เดียวกันนั้นมาแล้วนับจำนวนร้อยที่เซตอะลอร์ กาจาร์ (Alor Gajah) ในรัฐมะลัคกา (Malacca) และเซตกัวลา บิลัท (Kuala Pilah) ในรัฐเนกรี เซมบิลัน (Negeri Sembilan)^{๑๕} ประเทศ มาเลเซีย จึงเป็นเรื่องที่ไม่น่าประหลาดใจแต่อย่างใด เพราะดินแดนทั้งสองนี้ต้องมีความสัมพันธ์ กันมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์อย่างไม่มีปัญหา และดินแดนทั้งสองนี้ก็อยู่ห่างกันไม่มากนัก คือ ราว ๗๐๐ กิโลเมตรเท่านั้น

ศาสตราจารย์ลูฟส์ได้บรรยายถึงแนวหินตั้งข่างเนินโบราณสถานทีกล่าวมาว่า แนว หินตั้งนี้เรียงกันอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ มีจำนวน ๓๖ หลักระหว่างแนวหินตั้งทั้งหมดนี้วัดจากหลักระ หนึ่งสุดถึงที่สุดมีระยะประมาณ ๔๖ เมตร แนวหินทางทิศใต้มีร่องรอยถูกเคลื่อนย้ายไปเมื่อมี การก่อสร้างโรงเรียนประชาบาลซึ่งอยู่ห่างไปจากแนวหินตั้งราว ๕๐ เมตร และหินตั้งส่วนหนึ่ง คงจะถูกเคลื่อนย้ายไปใช้ทำเสาของกุฎิ (ภาพที่ ๔) ซึ่งขณะนั้นกุฎิยังคงกล่าวยังปรากฏอยู่ในสภาพ ที่สมบูรณ์ หินแต่ละหลักระเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดกว้าง ๒๐-๓๐ เซนติเมตร ส่วนความสูง เหนือพื้นดินแต่ละหลักระไม่เท่ากัน หลักระที่สูงที่สุดประมาณ ๑.๔๐ เมตร

^{๑๔} Haji Mubin Sheppard, "Megaliths in Malacca and Negeri Sembilan," FMJ, n.s., Vol. VII (1962), pp. 71-85.

^{๑๕} Haji Mubin Sheppard, *op. cit.*, p. 71.

นอกจากแนวหินตั้งดังกล่าวมา ศาสตราจารย์ลูฟส์ยังได้พบแผ่นหินขนาดใหญ่ กระจายกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณวัด ทั้งใต้ถุนกุฏิและบริเวณอื่น ๆ แผ่นหินบางแผ่นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสแต่มีบ่าลาดลงอย่างชันส่วนของอาคาร แท่งหินบางแท่งเป็นทรงกลมเหมือนเสาอาคาร แผ่นหินบางแผ่นเหมือนธรณีประตู และทางเหนือของแนวหินตั้งได้พบโยนิโทระณะวางอยู่บนพื้นดิน โยนิโทระณะทำด้วยหินปูน นอกจากนี้ได้พบหลักหินสองหลัก^{๑๖} มีภาพสลักนูน แต่รูปทรงของหลักหินทั้งสองนี้แทบจะไม่แตกต่างจากหินตั้งซึ่งไม่ได้ตกแต่งหลักอื่น ๆ เลย หลักหินทั้งสองนี้ได้ใช้เป็นเสาปฏิมากรรมร่วมกับหลักหินอื่น ๆ อีกราว ๑๐ หลัก^{๑๗} (ภาพที่ ๔)

ศาสตราจารย์ลูฟส์มีความเห็นว่าภาพสลักดังกล่าวนี้ คงจะเป็นเครื่องช่วยให้เข้าใจแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ได้ชัดเจน และได้กล่าวถึงหลักหินที่มีลายสลักทั้งสองนี้ว่ามีลายสลักปรากฏอยู่เพียงหน้าเดียวของหลักหิน (ภาพที่ ๗-๘) โดยมีลายสลักอยู่ในแนวตั้งสองแนว (เมื่อหลักหินตั้งในแนวตั้ง) ลายสลักแถวนอกสุดเป็นลายใบไม้รอยสลักตรงกลางลายนั้นให้ลายเด่นชัดมาก (ลายนี้บางที่เรียกว่าลายพรรณพฤกษา) ตัดเข้ามาสลักคันด้วยแถบเรียบ ๆ สามแถบ ตรงกลางสลักแถบหนูนหนึ่งแถบ ด้านนอกสุดสลักเป็นลายลูกประคำสองแนว ลายสลักด้านนอกนี้แถวหนึ่งเหมือนกันทั้งทางคันซ้ายและขวา ลักษณะของศิลปกรรมเช่นนี้ไม่พบในโบราณสถาน ที่สร้างด้วยหินในศิลปะอินโดจีนเซียหรือมาเลเซีย แต่กลับไปคล้ายคลึงกับลายสลักกรอบประตูของโบราณสถานในศิลปะขอม ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๗ หรือตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เช่น ปราสาทบันทายสำเหว (Banteay Samre) และปราสาทพระปาลีไล (Preah Palilay) เป็นต้น ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าในช่วงดังกล่าวนี้กษัตริย์ชัยวรมันที่ ๗ ได้แผ่อำนาจครอบครองแหลมมลายูก็เป็นได้ อาจจะมีทางเป็นไปได้ว่าเสาทั้งสองนี้ได้ถูกเคลื่อนย้ายมาจากเทวสถานซึ่งสร้างด้วยหินบนเนินโบราณสถาน และเสาทั้งสองนี้ก็กรอบประตูของเทวสถานในแบบศิลปะขอม ดังนั้น เทวสถานแห่งนี้ก็ควรมีอายุอยู่ในตอนปลายของพุทธศตวรรษที่ ๑๗ หรือตอนต้นของพุทธศตวรรษที่ ๑๘ อันเป็นสมัยศรีวิชัยตอนปลาย^{๑๘}

ด้วยเหตุที่ศาสตราจารย์ลูฟส์เห็นว่าเสาที่ทำนกล่าวถึง ๒ ต้นนี้เป็นศิลปะแบบขอมในพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ซึ่งตรงกับสมัยกษัตริย์ชัยวรมันที่ ๗ ครองราชย์ในเขมร และยัง

๑๖ ในการสำรวจครั้งล่าสุดเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๔ ผู้เขียนพบว่ามีสามหลัก

๑๗ H.H.E. Loofs, *op. cit.*, p. 64.

๑๘ H.H.E. Loofs, *op. cit.*, pp. 64-65.

ตั้งสมมุติฐานต่อไปด้วยว่าเขมรมีอำนาจทางการเมืองการปกครองเหนือคาบสมุทรมลายู โดยเฉพาะนครศรีธรรมราชข้างต้นนั้น ทำให้ท่านพบกับปัญหาหลายประการเกี่ยวกับโบราณสถาน ณ แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ในตอนท้ายของบทความของท่านเช่น ท่านให้คำตอบไม่ได้ว่าทำไม กษัตริย์ชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งทรงนับถือพุทธศาสนาแต่ให้สร้างโบราณสถานไว้ประดิษฐานศิวลึงค์ใน ลัทธิไศวนิกาย, หินตั้ง (Alignment) โยนิโทระณะ แผ่นหินมีบา และเสาที่มีลายสลักที่มีความ สัมพันธ์กันหรือไม่เพียงใด, เราจะอธิบายถึงความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านี้ได้อย่างไร หรือเป็น ความบังเอิญ, หรือว่าหินตั้งทั้งหมดถูกเคลื่อนย้ายมาจากเทวสถาน, หรือว่าหินตั้งคือเสมาแสดง ขอบเขตของโบราณสถาน, หรือว่าโบราณสถานทางพุทธศาสนาสร้างทับลงบนเทวสถานของ ศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย, หรือว่ากษัตริย์ชัยวรมันที่ ๗ สั่งให้เปลี่ยนจากเทวสถานของ ไศวนิกายมาเป็นโบราณสถานของพุทธศาสนา, หรือว่าเทวสถานของไศวนิกายถูกเปลี่ยนแปลง เป็นพุทธศาสนาในสมัยที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชซึ่งทรงนับถือพุทธศาสนาและจงเกลียดจงชัง เขมรอย่างรุนแรงที่ได้นครศรีธรรมราช^{๑๕}

ณ ที่นี้ผู้เขียนจะขอศึกษาโบราณสถานแห่งนี้ตามรอยของศาสตราจารย์ลูฟส์ โดย แทรกผลการสำรวจของตนเองและทรรศนะส่วนตัวบางประการเข้าประกอบเท่าที่จำเป็นดังนี้ คือ

ประการแรก ในการศึกษาเรื่อง โบราณวัตถุสถาน ณ ชุมชน โบราณแห่งนี้เห็น สมควรที่จะแยกหลักหินตั้งทั้งหมดออกจากหลักหิน (เสาหิน) ที่มีลายสลัก ในการพิจารณา ไม่ควรเอาหลักหินที่มีลายสลักมาพิจารณารวมกับหินตั้ง เพราะไม่พบและไม่มีหลักฐานอย่างแน่ ชัดว่าหลักหินที่มีลายสลักเหล่านี้อยู่ในแนวหิน ตั้งตั้ง นั้นไม่ควรจะพิจารณาว่าหลักหินที่มีลาย สลักเหล่านี้ก็คือหินตั้ง เพราะจะก่อให้เกิดความสับสนโดยไม่จำเป็น

ประการที่สอง หากพิจารณาตามสภาพทางภูมิศาสตร์โบราณคดีของชุมชน โบราณ แห่งนี้ตามที่กล่าวมาแต่ต้น เราจะจะไม่ตะขิดตะขวงใจแต่อย่างใดที่จะเชื่อว่าชุมชนโบราณแห่งนี้ มีมนุษย์เข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ เพราะสภาพต่างๆ เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐาน ของมนุษย์ และอายุของสินทรายก็มากพอที่จะเชื่อได้ว่ามนุษย์ในยุคสำริดเข้ามาตั้งถิ่นฐานได้ ยิ่งกว่านั้นหากเรารับรองผลการสำรวจทำรังวัดในครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งมีคุณครูจ่าง สุวพันธ์ เป็นหัวหน้า และพบว่าผู้สำรวจได้กล่าวไว้ว่าพบแนวหินตั้ง (Alignment) ในบริเวณ

^{๑๕} H.H.E. Loofs, *op. cit.*, pp. 65-66.

นี้หลายแนว ทำให้แนวเดียวกันที่เหลืออยู่ในปัจจุบันนี้ไม่ จึงน่าจะเชื่อได้ว่าแนวหินตั้งเหล่านี้
คือ หินตั้งในวัฒนธรรมหินใหญ่อย่างไม่มีปัญหา และควรที่จะดำเนินการขุดค้นทาง
โบราณคดีในแหล่งโบราณคดีแห่งนี้โดยเร็ว เพื่อหาคำตอบของปัญหาหลายประการที่เรากำลัง
อภิปรายอยู่นี้

ประการที่สาม การติดต่อระหว่างมนุษย์ในชุมชนโบราณแต่ละแห่งนั้นมีมาแล้ว
อย่างแน่นอตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ หากจะพิจารณาเฉพาะดินแดนต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
เราจะเห็นได้ว่าพบวัฒนธรรมเดียวกันกระจายทั่วไปในดินแดนต่างๆ ทั่วทั้งภาคพื้น
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อมองลงมาให้แคบเฉพาะในยุคโลหะ (สำริด) เราจะเห็นได้ว่า เรา
ได้พบโบราณวัตถุของมนุษย์ในยุคนี้ เช่น กลองมโหระทึกสำริดของวัฒนธรรมดองซอน
กระจายทั่วไปในภูมิภาคนี้ ในภาคใต้ของประเทศไทยก็ได้พบกลองดังกล่าวหลายใบที่จังหวัด
ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และสงขลา อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการแพร่
กระจาย และการติดต่อแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี
ยิ่งในยุคสำริดนั้นภาคใต้มีพัฒนาการทางอารยธรรมอยู่ในขั้นสูง กำลังจะเข้าสู่สังคมเมืองและ
เป็นศูนย์กลางการเดินเรือ และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของภูมิภาคนี้ เพราะสภาพทาง
ภูมิศาสตร์เอื้ออำนวย จึงไม่เป็นที่น่าประหลาดแต่อย่างใด หากจะมีการแลกเปลี่ยนหรือถ่ายทอด
วัฒนธรรมหินใหญ่กันระหว่างชุมชนโบราณโมคลานกับชุมชนโบราณ ณ มะลักกา และเนกรี
เซมบิลัน ในมาเลเซีย หรือทรานนิงห์ หรือที่ราบสูงม้อย ในเวียดนาม

ประการที่สี่ ภัยเหตุที่หลักหิน (เสาหิน) ซึ่งทำด้วยหินแกรนิตที่มีลายสลัก
(ซึ่งศาสตราจารย์ฟุสส์ได้กล่าวมี ๒ หลัก และรับอิทธิพลจากศิลปะขอม ในพุทธศตวรรษที่
๑๗-๑๘) เป็นประเด็นที่น่าสนใจมาก ผู้เขียนจึงได้พยายามศึกษาลวดลายในเสาหินดังกล่าว
(ภาพที่ ๗-๘) เพราะลวดลายนี้จะเป็นกุญแจที่สำคัญไขไปสู่อดีตและทำให้เราเข้าใจแหล่ง
โบราณคดีแห่งนี้กระจ่างขึ้น ผู้เขียนได้ทูลถาม ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ถึงลวด
ลายชิ้นนี้ ท่านทรงมีทรรศนะว่าลวดลายเช่นนี้ควรจะศึกษาโดยตรวจสอบจากศิลปะกรรมใน
อินเดียได้ เพราะรูปแบบทางศิลปะกรรมในภาคใต้ของไทยส่วนใหญ่รับอิทธิพลมาจากอินเดียได้
แทบทั้งสิ้น ส่วนรองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม มีความเห็นว่าลวดลายเช่นนี้ท่านพบมาก
ในโบราณสถาน ณ เมืองอนุราชปุระ เมืองหลวงเก่าของประเทศลังกา ซึ่งมีความเจริญอยู่ในช่วง

พุทธศตวรรษที่ ๔-๑๖ และศิลปกรรมส่วนใหญ่ของเมืองนี้ได้รับอิทธิพลจากอินเดียได้เช่นเดียวกัน ผู้เขียนจึงได้ศึกษาศิลปกรรมในอินเดียได้อย่างละเอียด ในที่สุดก็ได้คำตอบที่ต้องการคือ ลวดลายที่ปรากฏ ณ หลักหิน (ซึ่งควรจะเป็นส่วนประกอบของอาคารอย่างเสาประดับกรอบประตู) ที่พบ ณ โบราณสถานแห่งนี้ มีส่วนคล้ายคลึงกับลวดลายประดับเทวสถานในศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย ปรสรมเสศวร (Parasrameswar) ณ ภูเนศวร ในอินเดียภาคใต้ภาคเทวสถานแห่งนี้สร้างในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ในสมัยราชวงศ์ปัลลวะ^{๒๐} ดังนั้น จึงพอจะสันนิษฐานได้ว่าโบราณสถานแห่งนี้มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ อันเป็นระยะที่อารยธรรมของนครศรีธรรมราชและบริเวณรอบอ่าวบ้านดอนรุ่งเรืองมาก เพราะเราได้พบโบราณวัตถุสถานที่ที่มีอายุอยู่ในช่วงดังกล่าวในบริเวณนี้มาก และโบราณวัตถุสถานที่จำนวนมากก็ได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมจากอินเดียได้ เช่น ศิลปกรรมจากโบราณสถานที่ตำบลท่าเรือ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเชื่อกันต่อไปด้วยว่าในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ บริเวณนี้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยด้วย^{๒๑}

ประการที่ห้า โดยแท้จริงแล้วเมื่อเราสามารถค้นพบใหม่ว่าอายุของลายสลักบนเสาหินดังกล่าวมิได้เป็นไปตามที่ศาสตราจารย์ลูฟส์กล่าวแล้ว ปัญหาทั้งหมดที่ท่านตั้งไว้ท้ายบทความของท่านก็ไม่น่าจะต้องอภิปรายกันต่อไป เพราะคำตอบต่างๆ ก็คงกระจ่างชัดเมื่ออาศัยอายุของโบราณสถานที่พบใหม่นี้เป็นคำตอบ ทั้งนี้เพราะว่าลายสลักดังกล่าวมิได้รับอิทธิพลจากศิลปะขอมในพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ตามที่ท่านกล่าว และประการสำคัญที่ท่านกล่าวว่าการขัตรียชัยวัฒน์ที่ ๗ ของเขมรสามารถมีอำนาจทางการเมืองการปกครองเหนือแหลมมลายูนี้เป็นเรื่องที่ยังไม่เป็นที่ยอมรับกัน เช่นเดียวกับที่ท่านกล่าวว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราชมีอำนาจทางการเมืองการปกครองเหนือนครศรีธรรมราช^{๒๒}

ประการที่หก ศาสตราจารย์ลูฟส์ได้กล่าวไว้หลายครั้งว่าได้พบแผ่นหินจำนวนมาก

^{๒๐} Percy Brown, *Indian Architecture (Buddhist and Hindu Period)*, (Bombay : D.B. Taraporevala Sons and Co. Private Ltd., 1965) Plate LXXXII, Fig. 2-3.

^{๒๑} พิริยะ ไกรฤกษ์ ศิลปะทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๕ (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร ๒๕๒๓) หน้า (๑๓)-(๑๔).

^{๒๒} วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์ ๒๕๒๑) หน้า ๕๑๔.

มีลักษณะเป็นป่า ผู้เขียนสันนิษฐานว่าคงจะเป็นชั้นส่วนของอาคาร โดยอาจจะเป็นส่วนที่รองรับน้ำหนักให้อาคารทรงตัวอยู่ได้ จึงต้องมีการทำแผ่นหินเหล่านั้นให้มีลักษณะเป็นค้อยเพื่อสวมเข้ากับหินอีกแท่งหนึ่ง (ซึ่งพบหินที่มีรูสำหรับสวมค้อยมากมายเช่นกัน) ดังนั้น หินที่ถูกตกแต่งให้เป็นค้อยจึงมีลักษณะเป็นป่า ต่อมาแผ่นหินเหล่านั้นแตกหักออกเป็นหลายชั้นเพราะผู้เขียนพบว่าแผ่นหินที่มีป่าส่วนใหญ่เป็นหินปูน หินเหล่านี้มีสัณฐานคล้ายกับศิลาจารึกหลักที่ ๒๔ (ก) ซึ่ง พันตรีลูเนต เคอ ลาจองกิเอรี กล่าวว่าพบในอาคารโบราณ ณ วัดหัวเวียง ไชยา มีหินในลักษณะที่โบราณสถานวัดโมคลานอยู่แผ่นหนึ่งมีซากดึกดำบรรพ์ (Fossil) ฝังอยู่ (ภาพที่ ๑๐) ผู้เขียนได้นำไปให้ ดร. ลอเรนโซ นักธรณีวิทยาชาวอิตาลีเดินทางตรวจสอบดู ท่านให้คำตอบว่าน่าจะเป็นสัตว์จำพวกหอยในตระกูล Orthoceratid ซึ่งมีชีวิตอยู่ในยุคไซลูเรียน-แคมเบรียน (Silurian-Cambrian) และมีอายุราว ๓๐๐-๔๐๐ ล้านปีมาแล้ว

ประการที่เจ็ด ผู้เขียนได้เข้าไปสำรวจแหล่งโบราณคดีแห่งนี้หลายครั้ง พบว่าทางทิศตะวันออกของเนินโบราณสถานมีสระน้ำรูปวงกลมอยู่สามสระ สระน้ำโบราณเหล่านี้มีขนาดใหญ่มาก ขุดเป็นแนวไปตามสันทราย สระแรกห่างจากเนินโบราณสถานราว ๕๐ เมตร และสระสุดท้ายซึ่งใหญ่ที่สุด (ภาพที่ ๑๑) นั้นมีเส้นผ่าศูนย์กลางราว ๒๐-๓๐ เมตร อยู่ห่างจากเนินโบราณสถานมากที่สุด คือ ราว ๑๐๐ เมตรเศษ สระน้ำโบราณเหล่านี้อาจจะขุดขึ้นเพื่อพิธีกรรมและความเชื่อเนื่องในศาสนาพราหมณ์ หรืออาจจะสำหรับบริโภคน้ำในชุมชนโบราณแห่งนี้ก็ได้

ประการสุดท้าย เมื่อราว พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๑ ชาวบ้านได้ขุดดิน (ลึก ๑.๕๐ เมตร) ที่ทุ่งน้ำเค็ม ห่างจากโบราณสถานวัดโมคลานไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือราว ๑ กิโลเมตร จึงได้พบเงินเหรียญแบบพูนัน (พุทธศตวรรษที่ ๖-๑๑) แบบเดียวกับที่เคยพบ ณ เมืองออกแก้ว ประเทศเจียนนามและภาคกลางของไทย บรรจรรวมกันไว้ในกระปุก จำนวน ๑๕๐ เหรียญ^{๒๓} และต่อมาอีกไม่นานได้มีเด็กพบเหรียญดังกล่าวอีกสองเหรียญในบริเวณใกล้เคียง

๒๓ วิเชียร ฉนกร และคนอื่นๆ นครศรีธรรมราช (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ ๒๕๒๑) หน้า ๕๕๐ และอนันท์ เจริญสกุล แบบโครงสร้างและระเบียบการก่ออิฐสถาปัตยกรรมสกุลช่างเขมรและศรีวิชัย (กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๔) หน้า ๑๐๑, ๑๒๔, ๑๒๕.

เคียงกัน^{๒๔} บริเวณที่เรียกว่า “ทุ่งน้ำเค็ม” นั้น ปัจจุบันเป็นที่ราบลุ่มนาข้าว แต่เดิมเป็นพรุซึ่งลึกมาก ต่อมาดินแข็งเพราะการทับถมของตะกอน ในสมัยที่ชุมชนโบราณโมคคลานกำลังรุ่งเรืองบริเวณนี้คงจะเป็นทะเลหรือทางน้ำที่สำคัญของชุมชนนี้ การที่พบเงินเหรียญพูนันฝังอยู่ในชั้นดินที่เกิดจากการทับถมของตะกอนและฝังลึกเช่นนี้น่าจะสันนิษฐานได้ว่าชุมชนนี้ต้องมีการติดต่อกับชุมชนภายนอกโดยเฉพาะชุมชนที่ใช้เงินเหรียญพูนัน ในการซื้อขายแลกเปลี่ยนมาแต่โบราณแล้ว และชุมชนนี้อาจจะเป็นเมืองท่าที่สำคัญมาแต่โบราณก็ได้

การทำภาชนะดินเผา ณ ชุมชนโบราณ

บนสันทรายอันเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณโมคคลาน ห่างจากโบราณสถานในวัดโมคคลานมาทางทิศเหนือราว ๑๐๐ เมตรมีคลองสายหนึ่งชื่อ “คลองโต๊ะเน็ง” ห่างจากคลองโต๊ะเน็งมาทางเหนือราว ๑ กิโลเมตรมีคลองอีกสายหนึ่งชื่อ “คลองชุมขลุ้ง” คลองทั้งสองนี้ไหลผ่านสันทรายไปลงทะเลอ่าวไทยทางทิศตะวันออก ระหว่างคลองทั้งสองสายนี้เป็นบริเวณที่ชุมชนแห่งนี้ใช้ทำภาชนะดินเผามาแต่โบราณ และเรียกว่าแหล่งทำภาชนะดินเผาบ้านยิง เนื้อที่ใช้เพื่อการนึ่งที่เคยใช้มาแล้วและกำลังทำต่อเนื่องมาจนปัจจุบันนี้ประมาณ ๓๐-๔๐ ไร่ แต่ไม่มีนักโบราณคดีคนใดเข้าไปศึกษาและกล่าวถึง อาจจะเป็นเพราะต่างก็มุ่งศึกษาเฉพาะโบราณสถานในวัดโมคคลานก็เป็นได้

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ ผู้เขียนและผู้ช่วยศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว ได้เข้าไปดูการทำภาชนะดินเผาที่บ้านยิงแห่งนี้ และหลังจากนั้นก็เข้าไปดูอีกหลายครั้ง ได้พบกับความแปลกประหลาดใจมาก เพราะปรากฏว่าในบริเวณอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้เต็มไปด้วยเนินดินขนาดใหญ่ที่ทับถมด้วยเศษภาชนะดินเผาทั้งนั้น ชาวบ้านได้เคยขุดดินบนเนินเพื่อขยายเตาเผาภาชนะดินเผาออกไป พบว่าเศษภาชนะดินเผาที่ทับถมกันอยู่นั้นลึกมาก และได้พบว่าเศษภาชนะดินเผารุ่นเก่าเนื้อแกร่งจำนวนมากเป็นแบบที่แปลกและปัจจุบันนี้เลิกทำไปแล้ว (ภาพที่ ๑๒) ลายบนภาชนะที่พบมีหลายลาย เช่น ชูคร่องแฉวนอนประสมด้วยลายจุดประ, ลายประทับเป็นรูปตัว S และลายประทับรูปต้นไม้ที่มียอดคล้ายหัวลูกศร เป็นต้น ลายประทับหลายลายที่มีลักษณะคล้ายกับ

^{๒๔} Janice Stargardt, "Southern Thai Waterways : Archaeological Evidence on Agriculture, Shipping and Trade in the Srivijayan Period," MAN, Vol. 8, No. 1 (1973) p. 11.

ลายภาษาชนะดินเผาแบบทวารวดีที่ได้จากการขุดค้นที่บ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี^{๒๕}

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว แห่งศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช ได้เข้าไปสำรวจจำนวนผู้ที่ยังคงทำภาษาชนะดินเผายู่ ณ แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ ปรากฏผลว่ามีผู้ที่ยังคงทำภาษาชนะดินเผายู่จำนวน ๑๓ ราย คือ^{๒๖}

๑. นางวรรณิ์ เพิ่มพูน	บ้านเลขที่ ๑๑ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๒. นายชม เพิ่มพูน	บ้านเลขที่ ๑๑ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๓. นางนำ กมขำ	บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๔. นางแนบ พรหมจันทร์	บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๕. นางสาวอารีย์ พรหมจันทร์	บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๖. นางระเบียบ ทร์พัยโสม	บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๗. นางก้อย มิโนสาค	บ้านเลขที่ ๒๐ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๘. นางเกี้ยว ปกติลา	บ้านเลขที่ ๒๓ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๙. นายเลียบ บัวแก้ว	บ้านเลขที่ ๙๕ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๑๐. นางช่วง บุญทรง	บ้านเลขที่ ๑๐๓ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลโมคคลาน
๑๑. นางเก็บ ชลายนนาวิน	บ้านเลขที่ ๑๐๓ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลโมคคลาน
๑๒. นางสงวน ราชอุไร	บ้านเลขที่ ๑๓๐ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลโมคคลาน
๑๓. นางวรรณิ์ ราชอุไร	บ้านเลขที่ ๑๕๐ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลโมคคลาน

การผลิตภาษาชนะดินเผาในอดีต

คุณครูจ่าง สุวพันธ์ ได้กล่าวว่าเมื่อท่านเข้ามาในชุมชนนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ นั้นมีผู้ทำภาษาชนะดินเผาราว ๒๐ ครัวเรือน และสอบถามผู้เฒ่าในขณะนั้นก็ได้ความว่าทำมานานต่อเนื่องกันมาโดยตลอด ดังที่ได้ปรากฏเนินดินที่มีเตาเผาและเศษภาษาชนะดินเผาที่บด

^{๒๕} ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว “การศึกษาภาษาชนะดินเผาจากแหล่งขุดค้นที่บ้านคูเมือง” การขุดค้นและการศึกษาวัฒนธรรมของชุมชนโบราณที่บ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๔) รูปที่ ๒๑.

^{๒๖} ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช รายงานสำรวจงานช่างฝีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราช ๒๕๒๔ (อึดตำเนา) หน้า ๑๕๕.

กันอยู่นั้นแหละ ในขณะที่นิยมทำเตาเผาโดยการขุดเนินจอมปลวกให้เป็นโพรงภายใน โพรงนั้นจะมีลักษณะเป็นห้องหรืออุโมงสำหรับวางภาชนะในขณะที่เผา ส่วนยอดจอมปลวกก็ตัดให้เป็นช่องขนาดใหญ่ เป็นอันว่าเตาชนิดนี้ตั้งชันข้างถูกเจาะเป็นที่สูมไฟ และด้านบนเป็นช่องระบายความร้อนและลำเลียงภาชนะขึ้นลงเมื่อนำเข้าและออกจากเตาเผา เเผาครั้งหนึ่งๆ ถ้าภาชนะที่เผามีขนาดไม่โตนัก เช่น หม้อขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางราว ๖ นิ้ว จะได้ราว ๒๐๐ ลูก เตาแบบนี้ นับว่าเป็นเตาที่ทำอย่างง่าย ๆ และเป็นแบบที่สืบทอดกันมาแต่ดั้งเดิม (ภาพที่ ๑๓) และยังทำต่อมาจนบัดนี้โดยมิได้เปลี่ยนแปลงแต่อย่างใดเลย เรียกว่า เตาหลุม (Pit or Cave Kilns) อันเป็นเตาเผาแบบดั้งเดิม (Primitive) แบบหนึ่งของโลก และเป็นต้นแบบของเตาเผาแบบระบายความร้อนขึ้น (Updraught Kilns)^{๒๗} เนื่องจากช่องระบายความร้อนกว้างมาก เมื่อเผาภาชนะจึงต้องใช้เศษภาชนะดินเผาที่แตกๆ วางซ้อนๆ กันขึ้นไปบนภาชนะที่จะเผาอีกทีหนึ่ง เพื่อช่วยรักษาความร้อนมิให้พุ่งออกไปทางด้านบนของเตาเร็วเกินไป (ภาพที่ ๑๔) เตาแบบนี้ให้ความร้อนไม่สูงพอและควบคุมอุณหภูมิไม่ได้ ดังนั้น จึงไม่สามารถทำภาชนะดินเผาแบบเคลือบได้ โดยคุณครูจ่างสุพันธ์ เคยทดลองทำแล้วโดยใช้น้ำยามาเคลือบ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ

ในราว พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๔๙๐ มีการผลิตภาชนะดินเผาในชุมชนโบราณแห่งนี้กันมากที่สุด เพราะเป็นระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งภาคใต้ได้ประสบวิกฤตการณ์จากสงครามครั้งใหญ่ ทำให้มีผู้ต้องการใช้ภาชนะดินเผาเป็นพิเศษ สิ่งที่ผลิตในระยะนั้น คือ โอ่งน้ำ, อ่าง, สวด (หวด), หม้อข้าวหม้อแกง, กะทะ, ชัน, กรอง (กะซอน), เนียง (ไห) และกระถาง เป็นต้น โดยทำได้ราววันละ ๑๐๐-๑๕๐ ใบ ต่อคน

เส้นทางลำเลียงภาชนะดินเผาออกขายในสังคมภายนอกขณะนั้น คือ คลองโต๊ะแห้ง และคลองขุมขลิง โดยใช้เรือใบบรรทุกมาส่งที่ท่าแพ และท่าโพธิ์ เพื่อลำเลียงต่อไปยังปากพนัง, เกาะสมุย, สีชล, ปากนคร และปากพญา เป็นต้น เรือใบแต่ละลำบรรทุกทุกภาชนะดินเผาได้ราวเที่ยวละ ๑,๐๐๐-๒,๐๐๐ ใบ แต่ละครอบครัวบรรทุกออกไปขายเดือนละ ๑ เที่ยว ราคาขายในระยะนั้นนับว่าสูงมากเช่นกัน อย่างหม้อขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๖ นิ้ว ขายราคาถ้วยละ ๓ บาท (ปัจจุบันขายราคาถ้วยละ ๔๐๐-๖๐๐ บาท)

^{๒๗} พิชัย สาริกบุตร เทคโนโลยีสมัยโบราณ (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๔) หน้า ๑๓๗ และรูปที่ ๑๑๓.

การผลิตภาชนะดินเผาในปัจจุบัน

คุณครูจ่างและคุณแม่แจ่ม สุวพันธ์ ได้กล่าวว่ากรรมวิธีในการผลิตภาชนะดินเผา ณ ชุมชนโบราณแห่งนี้ในปัจจุบันนี้ ไม่แตกต่างไปจากที่เคยทำมาเมื่อสมัยโบราณเลย โดยมีขั้นตอนการผลิตดังนี้ คือ

๑. ไปนำดินเหนียวมาจากบริเวณที่ราบลุ่มต่ำที่เรียกว่า “ทุ่งน้ำเค็ม” ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านยิง

๒. หากดินเหนียวที่ได้มามีความชื้นพอเหมาะที่จะทำภาชนะดินเผาได้ก็จะพรมน้ำเอาผ้าคลุม แล้วเก็บไว้ แต่หากดินเปียกเกินไปก็วางให้หมาดเสียก่อน

๓. เอาดินที่เตรียมไว้มาสับเป็นชั้นด้วยไม้ไผ่บางๆ ซึ่งเรียกว่า “ไม้ไผ่ฉาก” เพื่อให้เนื้อดินเข้าเป็นเนื้อเดียวกันดี

๔. นำดินที่สับเป็นเนื้อเดียวกันดีแล้วนั้นมาคลุกผสมด้วยทรายละเอียด ใช้ทำนวดย่ำและคลุกเคล้าด้วยมือให้เนื้อดินกับทรายเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน แล้วเอาผ้าคลุมไว้ เป็นที่น่าสังเกตว่าการทำภาชนะดินเผาที่นี่ไม่ได้มีเคลือบขาวเป็นส่วนผสม เพราะโดยปกติการทำภาชนะดินเผาในที่อื่นๆ มักจะใช้เคลือบขาวหรือผงเชื้อ คือ ดินผสมเคลือบเผาแล้วทำบนละเอียดผสมกับดินเหนียวที่จะใช้ปั้น และการใช้เคลือบเป็นส่วนผสมนี้มีมาตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ในยุคหินกลาง (ประมาณ ๘,๐๐๐ ปีมาแล้ว) อย่างที่ถ้ำผี จังหวัดแม่ฮ่องสอน ส่วนที่โนนนกทา จังหวัดขอนแก่น และที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานีจากการวิเคราะห์เศษภาชนะดินเผา ก็พบว่ามีการใช้เคลือบขาวเช่นนี้ และใช้ต่อมาจนปัจจุบันนี้ที่บ้านคำอ้อ^{๒๘} ซึ่งอยู่ไม่ห่างไปจากแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง นักโบราณคดีบางท่านจึงตั้งข้อสังเกตว่าการทำภาชนะดินเผาที่บ้านคำอ้อน่าจะทำต่อเนื่องมาจากวัฒนธรรมบ้านเชียง

การใช้เคลือบขาวเป็นเชื้อในการทำภาชนะดินเผามีความจำเป็นมาก เพราะเคลือบขาวจะเป็นเชื้อในการเผาให้ได้ออกซิเจนมากขึ้น โดยเฉพาะการเผาในเวลาจำกัดด้วยขาดเตาเผาที่ควบคุมอุณหภูมิได้ ในการเผาภาชนะด้วยวิธีที่ควบคุมอุณหภูมิไม่ได้นั้นเคลือบขาวหรือเชื้อจากพืชผักอย่างอื่นจะช่วยในการสันดาป (Oxidation) เป็นอย่างดี หากไม่ใช้สิ่งที่กล่าวมาเป็นเชื้อจะทำให้ภาชนะดินเผาแตกในขณะที่เผา แต่การใช้เชื้อดังกล่าวก็มีข้อเสีย คือ ผิวหม้ออาจ

๒๘ ปรีชา กาญจนาคม “ภาชนะดินเผา” โบราณคดี ๔(๓) : ๑๒๑-๑๒๘, มกราคม ๒๕๑๖.

จะมีรอยตำหนิบ้างและเนื้อภาชนะดินเผาจะไม่ประสานกันสนิทหลังจากเคลือบขาวถูกเผาไฟไหม้ไปแล้ว^{๒๕}

๕. นำดินที่เตรียมไว้แล้วมาขึ้นรูปโดยใช้แบบหมุน (ภาพที่ ๑๕) แบบหมุนมีทั้งแบบหมุนชั้นเดียว ซึ่งขณะนี้พบว่าเริ่มมีการใช้ครั้งแรกที่เมื่อ Ur ในสมัยเมอริ เมื่อประมาณ ๔๐๐๐-๓๕๐๐ ปีมาแล้ว^{๓๐} และแบบหมุน ๒ ชั้น ซึ่งขณะนี้พบว่ามีใช้ครั้งแรกที่เมือง Hazor ในอียิปต์ เมื่อประมาณ ๓,๓๐๐ ปีมาแล้ว^{๓๑} แบบหมุนนั้นในชุมชนนี้เรียกว่า “มอน” โดยใช้น้ำประสาน คือ น้ำละลายด้วยดินเหนียวให้ข้น (ชุมชนนี้เรียกน้ำประสานนี้ว่า “น้ำเจลละ”) ชุบผ้าลูปไปตามผิวภาชนะตามรูปทรงที่ต้องการในขณะที่อีกคนหนึ่งช่วยหมุนเป็น ข้างใน ภาชนะใช้หินคูด (ชุมชนนี้เรียก “ลูกเต๋อ”) ตกแต่งในขณะที่ขึ้นรูป

๖. ตกแต่งและต่อหู (หากมีหู) หลังจากขึ้นรูปเรียบร้อยแล้ว

๗. ใช้เชือกที่ทำจากใยใบสับปรัดตัดที่ก้นให้ก้นภาชนะหลุดออกจากแบบหมุน

๘. นำภาชนะที่ขึ้นรูปเรียบร้อยแล้วมาวางให้หมาด แล้วใช้ผ้ากระเบื้องชุบตกแต่งผิว จากนั้นจึงใช้ลูกสะบ้าที่ผิวเป็นการขัดมัน

๙. แต่งผิวภายในด้วยหินคูด ส่วนภายนอกใช้ ไม้แบบตีให้เป็นลายหรือกลายประดับตามต้องการ

๑๐. วางไว้ในที่ร่มราว ๓-๔ วัน จนภาชนะนั้นแห้งสนิท ไม่นิยมตากแดดเพราะภาชนะจะแตก

๑๑. เมื่อภาชนะแห้งสนิทแล้วนำเข้าเตาเผาแบบหลุม โดยมีชั้นสำหรับวางภาชนะ (Fire bars) รองรับ วางภาชนะซ้อนทับกันขึ้นมาราว ๑๐๐-๒๐๐ ใบ เมื่อภาชนะซ้อนกันขึ้นมาจนถึงปากอุโมงของเตาแล้ว เอาเศษภาชนะดินเผาที่แตก ๆ และมีขนาดใหญ่ ๆ ปิดบนภาชนะเหล่านั้นจนเต็ม (ภาพที่ ๑๕)

๑๒. สุมไฟตอนล่างของหลุม (ภาพที่ ๑๓) ทางช่องของเตา (หรืออุโมง) ที่ขุดไว้สำหรับสุมไฟ (มีเพียงช่องเดียว) เมื่อไฟลุกจะเผาภาชนะซึ่งวางอยู่บนชั้นข้างบน ค้อนและความร้อนจะระบายออกทางปากอุโมง (ภาพที่ ๑๔) เตาหลุมแบบนี้จะให้ความร้อนไม่เกิน

๒๕ อัมพัน กิจงาม เรื่องเดิม หน้า ๑๒.

๓๐ Henry Hodges, *Technology in the Ancient World*, (Penguin Book Ltd., 1971)

๓๑ Rivka Gonen, *Ancient Pottery*, (Cassell and Company Ltd., 1973)

๘๐๐-๘๐๐ องศาเซลเซียส ภาชนะดินเผาที่ได้จากการเผาด้วยเตาหลุมแบบนี้จึงไม่แกร่งพอ มีความพรุน ดูดซึมน้ำได้ดี เวลาจับต้องจะเหนียวมือ เนื้อดินยังหลวมติดกันไม่ค่อยสนิทเพราะ อุณหภูมิในขณะที่ยังต่ำ ภาชนะดินเผาประเภทนี้มักจะเรียกทับศัพท์ว่า “เทอราคอตตา (Terra Cotta)”

ในการเผาภาชนะด้วยเตาหลุมนี้ต้องระมัดระวังเรื่องความร้อนมาก ต้องควบคุม เรื่องการสุกไฟอยู่ตลอดระยะเวลาแห่งการเผา กล่าวคือ ตอนเริ่มเผาให้ใช้เพียงควันไฟผ่าน ภาชนะเท่านั้น ระยะเวลาจึงมักจะใช้วัสดุหรือไม้ที่ให้ความร้อนได้ดี เช่น ไม้ผุ และกามมะพร้าว เป็นต้น หากให้ไฟแรงในระยะแรกภาชนะจะแตก รมควันดังกล่าวนี้ราว ๖ ชั่วโมงจึงจะให้ไฟแรงได้ (การรมตอนนี้อาจารย์เรียกว่า “รมเบา”)

เมื่อรมเบาผ่านไปแล้วก็ให้ไฟแรง (ชาวบ้านเรียกว่า “รมหนัก” หรือ “ใจหม้อ”) โดยใช้พื้นที่ให้ความร้อนสูง และต้องควบคุมอยู่ตลอดเวลา ใช้เวลารมหนักราว ๓-๕ ชั่วโมง จึงเอาไฟออกจากเตาให้หมด แล้วเปลี่ยนเป็นรมควันอีกเพื่อให้ภาชนะมีผิวสวยไม่ดำ

เมื่อไฟดับสนิท และภาชนะภายในเย็นตัวดีแล้วจึงเอาภาชนะที่เผาแล้วนั้นออกจาก เตาดู โดยลำเลียงออกมาทางปากอุโมงค์และจะได้อาภาชนะที่สวยงาม (ภาพที่ ๑๖)

เป็นอันว่าเมื่อถึงขั้นนี้กรรมวิธีในการผลิตของภาชนะดินเผาที่เสร็จสิ้นลง กลายเป็น ขั้นตอนการจัดจำหน่ายต่อไป

บทสรุป

จากสภาพทางภูมิศาสตร์โบราณคดีที่เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐาน การพัฒนาทาง อารยธรรมของมนุษย์ และการติดต่อแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมหินใหญ่ได้ ปรากฏขึ้นที่ชุมชนโบราณโมกจานใน สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคสำริดเมื่อหลายพันปีมาแล้ว วัฒนธรรมนี้มีส่วนคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมหินใหญ่ในดินแดนอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียง ใต้มาก โดยเฉพาะในประเทศมาเลเซีย อันแสดงให้เห็นถึงการติดต่อแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของชุมชนในภูมิภาคนี้ ซึ่งเป็นไปอย่างไม่ขาดสาย แม้ในยุคสมัยต่อมาได้เป็นอย่างดี

ในราวพุทธศตวรรษที่ ๖-๑๑ ได้พบโบราณวัตถุที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของ ชุมชนกับสังคมภายนอกเด่นชัดขึ้น จนอาจจะสันนิษฐานได้ว่าชุมชนนี้อาจจะเป็นเมืองท่าที่ สำคัญแห่งหนึ่งของภูมิภาคนี้ในระยะหนึ่งก็ได้

ครั้นถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ โบราณวัตถุสถานที่นี้ได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางศิลปกรรมของประเทศอินเดียภาคใต้ที่มีต่อชุมชนโบราณแห่งนี้ เทวสถาน โบราณวัตถุเนื่องในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย และสระน้ำโบราณในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางอารยธรรมของชุมชนโบราณแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี

ในระยะต่อมาอิทธิพลของพุทธศาสนาจากลังกาคงจะเข้ามาแพร่หลายในชุมชนแห่งนี้ ดังที่ปรากฏโบราณวัตถุสถานทางพุทธศาสนาในชุมชนแห่งนี้อยู่มากมาย และโบราณสถานทางศาสนาในชุมชนนี้คงจะถูกทอดทิ้งไปเป็นเวลานานพอสมควร จึงเพิ่งจะมีความสำคัญขึ้นมาใหม่เมื่อไม่นานมานี้ พร้อม ๆ กับการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวไทยมุสลิมซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนในขณะนี้

อาจจะกล่าวได้ว่าชุมชนโบราณโมคคาน เป็นที่รวมแห่งอารยธรรมและวัฒนธรรมหลายแบบหลายศาสนาเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืนน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

ประเด็นสำคัญที่มักจะถูกมองข้ามไปเสมอ ทั้ง ๆ ที่เป็นจุดเด่นมากที่สุดอย่างหนึ่งของชุมชนโบราณแห่งนี้ คือ การทำภาชนะดินเผาที่ได้ทำต่อเนื่องกันมาตั้งแต่โบราณจนกระทั่งปัจจุบันนี้ จนบริเวณที่ใช้ทำภาชนะดินเผากว้างใหญ่ไพศาล จนอาจจะกล่าวได้ว่าหาแหล่งทำภาชนะดินเผาที่กว้างใหญ่ไพศาลเช่นนี้ได้ยากในประเทศไทย และประการสำคัญยังสามารถรักษากรมวิธีในการผลิตและกระทำต่อเนื่องกันมาจนบัดนี้ ไม่แน่ว่าการทำภาชนะดินเผาที่แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ อาจจะเป็นแหล่งอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาพื้นเมืองของภูมิภาคนี้ ก่อนที่เครื่องเคลือบจากประเทศจีนและสังคโลกจะเข้ามาครองตลาดก็เป็นได้

กระนั้นก็ตาม ผู้เขียนก็ยังคงหวังและมีความเห็นส่วนตัวว่า การขุดค้นทางโบราณคดีเท่านั้นที่จะทำให้คำตอบเกี่ยวกับชุมชนโบราณแห่งนี้กระจ่างขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

บรรณานุกรม

- จำง สุพันธ์ อายุ ๗๐ ปี อดีตครูใหญ่โรงเรียนวัดสระประดิษฐาราม หมู่ที่ ๗ ตำบลหัวตะพาน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ให้สัมภาษณ์ โดย นายปรีชา นุ่นสุข ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ ๑/๑ หมู่ที่ ๗ ตำบลหัวตะพาน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๔.
- ชิน อยู่ดี และสุด แสงวิเชียร "วัฒนธรรมหินใหญ่ในประเทศไทย" อดีต กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการนักร้องศึกษา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๑๗.
- นครศรีธรรมราช, วิทยาลัยครู รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพฯการพิมพ์ ๒๕๒๑.
- นครศรีธรรมราช, วิทยาลัยครู ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ รายงานการสำรวจข่างฝีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราช ๒๕๒๔.
- ปรีชา กาญจนาคม "ภาษาชนเผ่า" โบราณคดี ๔(๓) : ๓๒๓-๓๒๘, มกราคม ๒๕๑๖.
- ปรีชา นุ่นสุข "โคกพนมดี" : แหล่งโบราณคดีเหนืออ่าวไทย" อนุสาร อ.ส.ท. ๒๑(๔) : ๖๖, พฤศจิกายน ๒๕๒๓.
- ปรีชา นุ่นสุข อารยธรรมของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ในแหล่งโบราณคดีชายฝั่งทะเลของประเทศไทย รายงานการศึกษาค้นคว้าประกอบการศึกษาวิชาภูมิศาสตร์โบราณคดี ภาคการศึกษาที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๒๓ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ผาสุข อินทราวุธ "การศึกษาภาษาชนเผ่าจากแหล่งขุดค้นที่บ้านคูเมือง" การขุดค้นและการศึกษาวัฒนธรรมของชุมชนโบราณที่บ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๔.
- พัชร สาริกบุตร เทคโนโลยีสมัยโบราณ กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๔.
- พิริยะ ไกรฤกษ์ ศิลปะทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๕ กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร ๒๕๒๓.
- วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ นครศรีธรรมราช กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ ๒๕๒๑.
- อนูวิทย์ เจริญสกุล แบบโครงสร้างและระเบียบการก่ออิฐสถาปัตยกรรมสกุลช่างเขมรและศรีวิชัย กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๔.
- อำพัน กิจงาม สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในอีสาน เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ภาคการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๒๔ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๔ (อัสสุนา)
- Brown, Percy. *Indian Architecture (Buddhist and Hindu Period)*, Bombay : D.B. Taraporevala Sons and Co., Private Ltd., 1965.
- Gonen, Rivka. *Ancient Pottery*, Cassell and Company Ltd., 1973.
- Groslier, Bernard Phillipe, *Indochina*, London : Menthuen, 1962.
- Hodges, Henry. *Technology in the Ancient World*, Penguin Book Ltd., 1971.

Loofs, H.H.E. "The Mok Khalan Alignment in Southern Thailand and Associated Archaeological Remains," *JMBRAS*, Vol. 50 Part I, No. 231 (June 1977) pp. 63-67.

Sheppard, Haji Mubin. "Megaliths in Malacca and Negri Sembilan," *FMJ*, n.s., Vol. VII (1962), pp. 71-85.

Stargardt, Janice. "Southern Thai Waterway : Archaeological Evidence on Agriculture, Shipping and Trade in the Srivijayan Period," *MAN*, Vol.8, No. 1 (March 1973) p. 11.

